

Nenad Azizin Tanovic

STECCI

ili

OBLICI BOSANSKIH DUSA

BOSNIAN TOMBSTONES

OR

THE SHAPES OF OUR SOULS

Sarajevo

1994

... da je blagoslovena ruka koja sijece i pisa.

Mehmedaliji Maku Dizdaru

sehidu identiteta bosanskoga

NEVAD AZIZIN TANOVICI - OBLICI BOSANSKIH DUŠA

1.

A se lezi Ljubljem u Vrhbosni rođen u Vrhbosni zakpan na svojini na plemenitoj.

Ja bjeħ onaj tkoji cijel život na raskrsnicam stajah, razmisljah, oklijevah.

Bjeħ onaj tkoji se pitah kak to da nebo ne stari a iz njeg se stalno radzaju nova i nova godisnja doba.

I u sobi gdje bjeħ bjese prozor, a iza prozora beskraj. Al ja uporno gledah u pod.

I misljah mojom smerti sve tce to konečno stati. Al nije i moja smert sve starsa i sve tjesnja je.

Kam mi usjece Drazeta a zapis upisa Husan ne da pokazu da bjeħ vetc da me vislje neima.

ljeta gospodnjeg 1258.

2.

A se lezi Berko Miotos na svojoj zemlji na plemenitoj.

Ako ces mi bilig pogubiti pogubi ga, al ruhke i noghe svoje satcuvaj. Terzak je ovaj kam i za pokrenut, a jos terzi za privaliti. Kostji mi moje svojom terzinom narzuljo. Ako u kostji moje jos hos kreti ucin to i prosto ti i od men i od Bog bilo, al samo nejmoj Bakulinu kscer poljubti. Zbog njer mi je srdce prepuklo.

Ako je poljubis pogubio te bog i moja te sudba strefila.
srpnja mjeseca 1317. godine po Gospodu

3.

A se lezi Hval Radohtic s Tanorova.

Davno sam ti lehgo i duhgo ti mi je lehzati. Molju vas ne popirajte me nogami
bratjo i neviste. Ne nastupajte na me, nehmojte mi kostji pretresti.

Cijeli zivot dadoh drugima, Bogu, knezu Nespinu, mojoj gospozi Vukavi i
mojimi dobrimi. Sad hotju da bujdem na svojoj na plemenitoj bastini sa
sobom malo sam.

Klet i proklet tko tce kreti u me.

tretji dan druge sedmice rujna 1183.

4.

.... usijeci terzak kamen za stetcak, najterzi i najtvrdji Pribile brate, da
vjetcnosti mjera mohze biiti, a spomen mojoj jubavi.

Al' kad ga na njen grob stavis stavi ga malo postrani, jer ahko se podigne da
joj lahkse budne dicit se.

u drugu nedjilju prosinca mjeseca 1201. godne

5.

A se lezi Hlapac Tihmilic.

I ovaj kamen svojim ruhkama usijekoh sebi za zivota da mltav vijekovma
milno mohgu jedn dulg san iz zivota da sanjam.

I da je blagosloven tko tce projti i proklet koji privaliti.

1417. po Gospodu u lipanj

6.

.... nista se nije promijenilo.
I dalje jedem zemlju i družim se sa svojom sjenom.

1204. po Gospodu u kolovozu

7.

A se lezi Borna Hlapojeva ksci.

Moje uho je tculo tsto je moje srdce voljelo tcut.

Moje otci su vidjele ono tsto je moja zelja pozeljela vidjet.

Moja usta su rekla ono tsto je moj razum dozvolio.

Moje tijelo je uzivalo uzitke koje su nudili dani i notci.

I vidjeh da su istina i laz dva litca istog komedijanta bas ko u vremenu dan i notc.

I nist mi ne bje jasno tad i nit tce mi bit ikad.

Ne kretci u moj biljeg. Netcu da se mjesetceva svjetlost odmara na mojim golim kostma. Krac koji me ljubio i koji tce me zauvijek ljubti, a koji na mi ovi kam stavi, pronasce te i ispod tvoga biljega.

u sjecanj
Gospodnje godine 1193.

8.

..... i samo oni koji mogu izdrzati samotcu otkriju da rijeke teku uzvodno, a vode nizvodno i

1336.

9.

A se lezi Bakula Vlavic.

Igra je zvršena jer svahki novi dln imaje starjo ihme i istju notc.

Doklen sam bil bih i to bih dok ne lehgoh u tudjoj zemlji, al bilig mi ponosit
stoi na mojioj bastini.

Zivu mi dani virno sluzase, a mltvu mi notc i dalje za vjetcni san slujzi.

Tko tce mi bilig pogubiti pogubio ga Bog.

godne
Gospodnje 1259.

10.

A se lezi Milac Povrzen od Gornjih strana na svojini na plemenitoj v Bosni.

Kad proletje dojde po tko zna koji put i moje bi pomahnitale kostji negdi isle
za mirisom nekih starih, tajnih i tujdih jubavi.

A i zivot mi takav bje. U snovima bjeh ko planina, u mislima vitez, a u zivotu
paz.

Ne prevrni moga kama, mogao bi vidjeti kako tces izgledati i ti.

dvadestog dana veljace 1165. godine Gospodnje

11.

A se lezi Kulduk iz Soli.

Da mi se ispod biljega dic svaki bi mi novi dan bio po
jedn pravi zivot.

travnja 1449.

12.

A se lezi Ahmat Stuk na svojoj bastini na plemenitoj.

Nekt se znade da odtad otkad u polju se postavi taj biljeg kojino usijetce mi
brat vislje ni putnici po zemji ni zvijezde po nebu ne mohgu da zlutaju.

1192. godine po
Gospodu u sjecanj

13.

A se lezi Stanac Godinov sin na svojini na plemenitoj v Bosni.

Ne ubi me sedam rani od strila, kopja i sjekre, ne prozdra me ni jena sumska
zvir, ne proguta me ricni vir, ni oganj ni zima mi ne zmetose trag.

Ubi me Sipara jerbo mi se obecala a za drugog otsla. Prosto joj bilo sve, al ja
tcu naseg sina i dalje da sanjam makar sada sam.

Ne zvalite mi ovi kami. To su moje otci tkroz koje i dalje zvizde i Siparu
glidam.

1209.

lito v listopad misic lip, al tujzan, jer nima vislje onog tso bi, a nima ni onog
tso tce nekad opet bit.

14.

A se lezi Ljuben Dragota na svojini na plemenitoj.

Zmreh i ni mi zal. Tersko mi je tsto ne prejskotcih zijd vrejmena, tsto nejmadoh tri sin i tri tserji pa da se usestostrujcen vrejmenu izrugujem.

Tog mi zal a ni zivljenja.

Ne krejti u moj kam jer ja nikgoh nejmam da ga obaljenog vrejti. Ispod nisu samo moje kostji vetc moja zla sudba koja nejkog da zjasi vrejba.

1405. po
Gospodu godne

15.

..... a ljubiti sam znao na sedamnaest nadcina.

I sada sam ja ja, grizem kamen iznutra.

1387. ljeta po
Gospodu, a mojih ot tog bje samo dvaest

16.

A se lezi Kulduk Krilic u Usori zemji plemenitoj na bastini. V ime otca i sina i Svetoga Duha svetvornog da je proklet tko tce u me taknuti i privaliti, a blagosloven tko tce projti.

Za zivota ne zgrejsih, ne utcinih nazo ni ljudma ni stoci. I Boga svatki dan spomenuh po dobru i po tri puti.

Sljedih put razuma ne srdca. I sad mi je togda zal.

A ti ak ti je osto jots samo jedn dni zivljenja pred tebom je cijela budutcnost.

1268. ljeta po
Gospodu v Usori u mom kraju

17.

.....

Ne prevrni moga biljega jer tce sve tsto bjese nada postat iluzja i tlapnja.
po Gospodu
1334. ljeta mjesece tretjeg dana osmog

18.

.... a kada kisi ti ne mores, a ja mohgu da razjumim kakvo je to i kolko je to razotcarenje za oblak kadar postane voda.

1174. ljeta po Gospodu, ako se ne zbunih v brojenju

19.

.... ne plasim se ja vlkova vetc ljujdi. Da je po vlkovma ovaj biljeg bi vjetcnost nadzivio.

1377. , kad kralj nas bjese
Tvrtko

20.

A se lezi na svojoj na plemenitoj bastini Sermorad Ozrkov i duhgo mi ti je lejzati.

Kad mimo mohga kama projdes, ako ti se zelja javi da se Bogu za mir morje dujse pomolis ti se tad za svoju dujsu pomol, a za moju nejmoj. Za mir moje dujse ti samo spohmeni ime Grubacino i moja tce dujsa do sljedetceg proletja da treperi i moj dobri duh da je sanja.

A ahko izgovoris ime njezino nehka ti Bog da puno dobrih ljudi na tvom putu ma kud iso.

v sedamnesti dan v ozujak godne 1322. po Gospodu

21.

A se ne lezi junak Bogcin Radinic iz Bosne Srebrne.

Tugdje na njegovoj plemenitoj bastini uz kameni biljeg otca mu i dijeda i dijedovog dijede dijeda lezi samo biljeg njeghov, jer je on zgibo i zalegho u tudijoj zemji, tamor gdir je i Sonce drogacije i vjeter drugciji i Bog i voda i vazduh i ljudi tujdi i dusi mojoj strani.

Kulinu, matcu i kopju bjeh vjerniji no Radaci i ni me togda stid ni zal. I kadah bih bil, kakor vi jeste, opeta bih bil isti kakor ja bih. Vi nikdar necte biti kako ja, a ja ne mogu vislje bit kako to nekdar bi.

Blagosloven tko protcita i zmisli se, a lud koji privali.

ljeta

1205. godnu nakn tsto v zemju leze veliki ban Kulin

22.

Ase lezi Ceprnja Dobrogost od Hotjena Zunovog sina sin.

Ono tsto ja danaske znadem znatces sijutradani i ti. Zato ne jurji u sjutra. Lujtaj nejbom i trajzi put do Mijesece i zvijezda.

Zemjom i ispod zemje tcemo hojditi dulgo i zajidno.

Ak ne otides ni ti do zvijesde o tcemu tcemo vjetcnost provodjeci pritcati. I ne pijtaj se dal ti to mohzes. Mohzes, idi hojdi.

A otnaj tkoji mi biljig privali i na kostji moje zgazi zgazio ga Bog i po kostjima otca svog hojdo i sina svog.

u nevrime u prosinac godine Gospodnje 1328.

23.

U davno u slavno doba legoh tujdi na svojini na plemenitoj ja Prehten Kuklec v Bosni.

Kam mi usice Ljubljien Miotos, a zapis

I kad ne govore stetci ne sute

ureza dijak Hlapac.

Ja im srebrom platih za ruhke i znoj a Bog tce im platiti za dobro djelo.

Ovaj biljeg su vrata na koja izadjoh da se vislje ne vretim, al nigdi ne odoh. I sad sam tuder, sve vidim, sve tcujem samo me se nitsta ne dotitce.

Tko mi biljeg obali i kostji razgasi Bog mu dal kostjima njehgovim istju sudbu, zivot pun losljih ljudi i zlu zenu da ga zulji ko sjupalj zub.

u lijepom mjesecu legoh u svibnju u godini Gospodnjoj 1345.

24.

A se lezi Klut od Dolnjih strana sin.

Legoh jer se zmorih.

Nisam vjerovo al sad znam da nikdar nije isti clovek onaj kojino sajdi dlvo i otnaj kojino se u sjeni dlveta odmara. Dulgo sadih dlveta i ni mi tohga zal. Zal mi je tsto stajdoh.

Sujza koju pusti ona koju voljoh terza mi je no ovi kam koji na me ona stavi.

I da se ne zboravi ko bjeh zapis mi ona stavi da sam cjel svoj vjek sajdio dlveta, a da se odmaram u sjeni ovi kami.

v drugi vtorak v kolovozu 1288. godine

25.

A se lezi Dinko Vlkac mlajdji od dvaest proletja a berzi od jesenjeg vjetra. Ubi me na nevjeru Semrod lojs sin od gorjega otca Zleba izdanek.

Bojze ti ak hos i ak moz oprosti im. Ja nit molgu nit hotju ni njem ni teb ni ojnomo kog kam ovi pokriva.

Kam usijetce Vitaca a biljig upisa Milto svojenom ruhkom al samo ono tsto mu ona rijetce.

Boze ako ovud projdes i projtcitas Dinkov kami jos dolgo tcemo se glejdati u otci.

u godini Gospoda nasega 1327. kad v Bosni bjese Stjepan Kotromanice ban

26.

A se lezi Linil gostja Hotjena najstarsi sin.

Mlogo sam hotjeo al sad vidjim da liscem u liscu s kami nejma razlika izmedju liscu. I dervo mojze bit ogromno ko hum, al listje mu pajda uz korijenje.

Kujda ijdes clovece? Zar ti je vetja pamet u noghama no u glajvi?

Biljig usjetce najstarsem bratju najmladji Borjen, a pisa dijak Sanko.
v Vrhbosni ljeta Gospodina naseg 1402.

27.

A se lezi Gorcin iz Soli.

Postoji tisuc nadcina da se zmre, al ni jedan nije pravi.

Postoji hiljadu tisuca putova kojima zivi hojde kroz dalne, a mertvi kroz smerti. Zast je sve tsto je lijepo poput najsarenijeh tica zajtvoreno u kaveze?

Lezim i grko mi je. Vse vijdim, vse tcujem, vse sad znam, vse ticem al uzduh da udanem ne mojgu. I zato jos grtcije mi je, a dulgo ti mi je lejtati.

Ne prolajzi pojred mohga kama proplakatcu, jer tij si ono tsto ja bjeh i vidjim lujdo trojsis dni ko tsto ih ja potrojsih.

Ne prolajzi drujgi put pored mohga kami ugriscu te.
1253. godne v srpanj legoh v zemju ko posjetcen

28.

A se je Tolmin Klk.

Tuj se rojdih tuj zmreh tuj mi kam na kostji Dobrogost stavi. Dat je samo znat kako moje kostji zulji kam Bog mu na njeigove kostji stavio jos vislje i terze kami.

Notcu kostjima svojim cujtim kak velka rijeka v zjutro tejce. I ja bih poso z njom, al nejsto me nevidljivo prijetcu. Ono isto nejsto tsto tejbu nejda korak da konatcnome cilju stignes, a meni korak nejda da se ovlen vrajtim.

I znaj oni koji su otsli nisu tisl, tuj su. Tcekaju i broje daleke dni tko zivi a zaljubljeni buduće notcu.

Tuj sam i ja i kad zmislis da si drujgo neg tsto jetsi samo pogled na moj kam batcu. I tijsina tce ti rejti vse.
1429. v hladan mjesec v prosinac, al men vislje ni zima

29.

A se lezim rad na svojini plemenitoj. Ime mi Vlk ot Humske zemje sin.

Ono tsto tcu ti reji ti privati al nejmoj mi vjerovati. Tij si ti, ja sam ja pa nam ni istine ne moraju biti iste. Kad budnes ko ja svedi svoj ratcun tko tsto svedoh ja svoj.

Ne najdaj se da tce biti vjetcno ono tsto tce tek dojt, al ni ne zali za onijem tsto je projslo. Vetcina ljudi ima malo znanje a velka otcekivanja. Oni tce zato uvijek optuzivati jutce za ono tsto tce im se dejsiti sijutra.

Ti voli trenutak u tkome jesi i usne koje te jube. Kasnje tce ti kostji ko sada moje mirno snivati ispod terzka kamena.

Ne prevali mi biljega mojega, pusti ga da stoji kako stoji. Ako me ne razumijes sada ti mozda me razumjedne tvojega sina neki sin. v proklet dan legoh v godini 1209.

30.

A se lezi Bokcilo u majke svoje jedini sin.

One koje ne pogodi kopje, ne raznese buzdovan, ne sasice sjekra, ne zgodi zla kob te strefi strijela vremena.

Od tog nejma stita ni zaklona ni tvrde kule ni sklonita mijesta. Otd njena pogodka jedno se u smert sklonit mojes. Ali i mertav mores jos sto put umrijeti.

I ovi moj kam tko istese i kutji svojoj vratja i projzore spravi dobro tce utciniti. I mojim kostjma i mom srdcu bitce malo toplje.

1389. ljeta v lipnju kad
lipe mirisahu

31.

A sej lezi pocteni knez Rastudije Prvonjeg na svojoj zemji na plemenitoj. U to doba bjeh junakom, mil bratiji i gospodinu Kulinu. Najbolji muz u Dubravah bih.

Ondak kad sam mogao nisam htio, sada kada hotcu ne mogu ratsiriti krila. Takva mi kob. Nisam otcajavao onda netcu ni sada.

Al vidim da svi koji lete slete i da niko ne osta zauvijek u nebu sa svojom hrabrostcu pa netcu ni ja dovijeka ispod ovog kamena sa svojijem strahom.

Pristupite i zalite me, al ne popirajte me nogami, jer tcete biti vi kako jesam ja, a ja netcu biti kakovi jeste vi.

Usijetce Veseoko Kukulamovic a pisa Gost.

1203. oko Velike Gospojine

32.

Va ime Boga Dobroga Dobri Bostjani digose ovi kam svojjem plemenitim ratnicim sto legose daleko od doma svojega da im biljeg bude na bastini u Bosni.

Kosti s bojnih polja im raznijese zvijeri, a tugu u zivima zalijeci vrijeme. Iz plasta njihove slave svake godine sve vise kopiladi izlazi.

Odakle li samo dolaze?

Ne zgazi ovi kam on je spomen da iza svake slave i velikih pobjeda stoje sve sami licni porazi.

Da je blagoslovena ruka koja sijece i pisa, a prokleta koja prevali.

1449. u kolovoz

33.

Se znamenje kneza Nenca, velikoga kneza bosanskoga, a postavi je sin njegov knez Muven s Bozijom pomocju i svojih virnih, a s inonom nijednom inom pomociju nego on sam.

Ti koji protcitas moj kam mozda si hodio do zviezda. I vratio se jer tami neima nista do ponovo ti sam. Clovek mojze vidjeti ono tsto nije vidio, tcuti ono tsto nije tcut, okusti ono tsto nije otkusio, bit tami gdi nie bio, al uvijek i svagdi samo sebe moze najti ili ne najti.

I mnogo ot moje ruke na zemji bi, a ni ot mene niko ne bi mrtav ni ubit.

I da ostavim kosti u tujini i tad bih samo Bosnu sanjo.

Clovece, tako da niesi proklet, ne tikaj u me.

legoh 1094. ljeta kad bjese susa, pa u nebu ne bjese ni jedne suze za me

34.

V ime otca i sina i svetoga duha a se lezi Vlkosava Dobra kneza Pribila kucnica.

A postavi si bilig vrh nje Hlap sin njezinog brata Dabiziva kod nogu njenom gdnju Pribilu na Luzinam na svojini plemenitoj, jer za njima ne osta ni sin ni ksci.

Gospodine koji pored kama hodis spomeni Gospodu ime Pribilovo i dometni moje da nas se Gospod sjeti, jer ako to ne uradis ti tko tce, jer ja ne rodih usta koja tce po dobru spominjati nas dvoje.

I molju vas ne nastupajte na me i ne prekopavajte moga doma vjecnoga, jer moja je sudba da ja ne mogu nigdje ubjezati.

1352. v sjecanj ove il prosinac godne prije, niko ne pamti

35.

A sej je kam od Trtise.

Zivjeh mirno, Boga molec i zla ne mislec.

Ovden gde mi je kam ubi me grom.

Zasto, Boze?

Da su klete i proklete ruke koje bi ovo preturile dok odgovor ne dobjem.

1174. godine po Gospodu nasemu

36.

A se lezi dobri junak Krac Obodan na svojoj zemlji na plemenitoj bastini tu u Bosni gdje ni zemlja kostima nije pretvrda ni vjecna notc tako dulga kao tsto to drugdje jest.

Ovi kam je, svojeglavi brate, kutca u koju moz utc al iz nje nemres izc. A i vislje kud bi? Da te tak starog djetca tvoje djetce ponovo pameti utce, a najstarsi sin da ti odmjeri od sake do lakta, ko tsto nekoc ti odmjeri otcu nasemu. Dobro je dok sve imade svoje vrijeme i svoj tok. I neka se ne ponovi ono kad su mora potcela da oticu rijekama.

Zelim ti dobar san dusi brate Obodane i jos puno unuka da ti kam zapisavaju ko tsto si ti zapisavo kam djeda nasega, pa ti od te i take radosti kosti do Neba vristale.

Govorase brat OZRKO, a pisa tsto tcu Ivanis.

1313. ljeta u mjesecu rujnu .

37.

A se lezi Sulduk a usice kam otac.

Boze, mir daj snu duse njegove, a Ti i ja poravnajmo ratcune.

Vas ste Troje u jednome, a ja sam sada sam, ali i sam ne bojim se Vas Troice.

Ako je nepravda Bozija Volja tada je moja sudba biti protiv Boga.

Clovekov sine ne privali ovi kam sina mojega on je spomen, i nek takav i ostane, Bozije greske. Za mir moje duse ne pitaj ona svoje smirenje vise ne moze nac ni na ovom ni na onom svjetu.

1135. ljeto

38.

A se lezi dobri gost Misljen prave vjere bosanske.

Biljeg postavi ksci Korija i na mi i na moju milu kucnicu Badacu.

Ti koji prolazis proжди u miru i ne spominji si i ne gonetaj grijehе nase. Zalud ti je taj posao. Nasi dani su izbrojani, nase notci potrosene, nasi grijesi dim.

Svojih koraka se plasi, oni tce ti glave dojci na putu kojim hodis.

I da znas vise vrijedi crv koji se sada kretje no sva dobra djela koja zajedno ucinsmo za zivota svojih i Badaca i ja.

Kam nam usjecen je godne 1273. po Gospodu u Kocerini na plemenitoj zemlji, a pisa Dabisa.

39.

A se leze Krksa i Kalija na svojini na plemenitoj u Kljucu.

Voljesmo se i iz ljubavi postasmo muz i zena i Bog nam dade mnogo djece.

A onda dvaest godin poslje naseg prvog zajednickog listopada gledasmo dugu i vidjesmo da je vidimo razlicito i pozeljesmo razlicite zelje.

I zatcudismo se da nas zajednicki zivot utcini razlicitijim nego tsto ranije bjesmo.

Kad Krksa zmre za njim isti dan zmre moje srdce i zmroh i ja.

Ne preturi nam ovi kami, jer nam se i sad na mjesetcini kostji raspravljaju ko je i kolko u pravu, a ko ne, pa i u smerti svojoj postajemo jos i vetci stranci no tsto u zivljenju bjesmo. Al ako nam kosti razdvojis jedno brez drugog bi zmreli ponovo i konatcno i u nasoj dugoj smerti.

1447. kad kraljem Bosne bjese Stjepan Toma Ostojic

40.

A se lezi Didodrag Gojak na svojini na plemenitoj u Zahumlju.

Zasto me mati rodi?

Jer ovdj ima vislje laznog suncevog zlata no snova, vislje vjetra no dobrih rijeci, vislje praznine no ljubavi, vislje lazi no istine, vislje uzimanja no davanja,
...

Jer dani ovdje nisu ispunjeni vremenom već morom, noći nisu zdjele pune slatkih snova, već burad puna gorčine.

Zasto me mati ti rodi?

Da budnem zedan, da budnem gladan, umoran, tužan, ... i da me ti vode napojis, sirom i hljebom nahranis, čistom posteljom odmoris, osmjehom razveselis.

O mati, sve bi to bilo isto, a potpuno drugačije da to hoće da uradi Kosara. Al' ona to neće. Hoće, al' drugomu.

A ja hoću samo nju.

I zbog tog zgihoa. Al' mati, nije to bil' zalud.

Jer kad ona budne i stara i ružna i zla i kad se za njom, mati, nitko ne budne okreto, a onaj njen Juroje je iz kutce iscera i kad ne budne imala ni gdje ni kud tad će se mene mlada sjetiti, mene i moje ljubavi. Al' ja tad, mati, iz neba neću doći. Ožgo tću sve to samo glidati.

Zbog tog zmreh majko mlad. Al' zbog tega budućeg trena mati, vridlo me i rodit.

Ti putnice koji moju patnju sada znaš ne privali mi biljiga, a privališ li ga Bog ti još terzi na tvoje tlo stavio.

1167. godine kad bjehu pune vlkova sume

41.

A se leži Toloje.

Ne prevrni mi ovi kam, ne prekidaj mi ovi san. Možda mi se sada zdesi ono što želješ da mi se zdesi u životu.

1066. kad vepr bjese gospodar v sumi, a ja ...

42.

A se lezi Prijezda Viganj na svojini na plemenitoj ukraj Jajca.

Hodih al' ne dojdoh, gradih, al' ne zgradih, sadih al' ne znjeh, govorih al' ne iskazah, voljeh al' ne bjeh voljen,

Sad odoh, a ne pise mi se zvratit.

A stio bih, jer nist ne zvrskih.

Ne ticaj mi ovi kam, jerbo tce isti Bog na tvoje kostji stavit. Ni ti nisi zvrstil sve sto si zmisлил.

1303. po vremenu Gospodina, a Stjepana bana trinaesta v Bosni

43.

A se lezi Asta, Bogcina Zlousica ksci, a ne lezi mi se.

Kako bih rado sad pred vetce s teбом kroz livade projsetala i onaj poljubac sto si isko, a ne dobio, ti dala.

Pa da i nebo pukne.

Ne bi mi bilo zal, ni stid.

Namjernice ne tici mi kam, nek oni koji netcine utcine tsto ja ne utcinih, jer ja tek sad znam kako dusu perze neispunjena davanja.

1422. ljeta kad se radovase sretni, a ja zmreh

44.

A se lezi starac Radin, koji na zemlji Bosni bjese pravi sin, sada na svojini na plemenitoj u Vrhbosni.

V ime i otca i sina i svetoga Duha trazio si u sebi dublje no sto tvoja dubina bjese i sire no sto tvoja sirina bi. U sve si u skoljci duse svoje dirnuo, sve osmotrio, al ni Njega ni sebe nikada nisi dotaknuo.

Kako si sada, dok lezis nepomican, suvisan u proljetnoj kisi, jer spoznah da iznad i ispod zemlje vrijeme drugaciji smisao ima i druge puteve kojima tece.

Drzao si se rala, jer ti to tako receno bjese, i druge si savjetovao da ga se cvrsto drze, al' sad ti je toga zal, jer voljeo bi da si se drzao jarbola, jedra i vjetra i dotakao neki nedotaknuti zal.

Blaga ti bila ispod tvoga kama starce Radine vjecna tama. Dubok je predubok tvoj san, al jos dublja je java.

Napisa Prehten, sin njegov, onaj sto jedriti ode.

1317. ljeta v zalud tcekajutci da se Gospod ponovo javi

HERBARIJUM ZABORAVLJENIH DUŠA

dijelovi zapisa sa stecaka za koje se ne zna
ni tko ih pisa ni kome ni kada

..... greske koje dugo tcinih sad zivotom svojim zovem.

... . Probao sam jednom davno, k'o dijete, divlju jabuku i to me stalno kroz zivot pratilo. Dobri Boze, zasto i u smrti isto je.

Oni koji nemaju sta da kazu obicno govore. Oni koji znaju istinu sute, a

Mi smrznute sjene koje cutke cekaju neko proljetce koje nikako da dojde.

Nije mi dosadno, jer nikad nisam sam. Skupljam ehoe tujdih neizgovorenih rijetci i a sklapam svoje svjetove.

.. u ovoj beskrajnoj sutnji ja slutim prisustvo i nagovjestaje tvojih ne Bozijih koraka. Ako je to jos i Bozija kazna ja se toj kazni svojim ludim srcem radujem.

.... i ovdje se k'o na zemlji bajno sanja samo sto se iz sna ne budi. A ako

Vjetcnoj tisini zvuk nije otkrovenje vetc k'o kravi trava samo dnevna hrana.

.... jer Nebo postoji da bi ti misletci da ces skotciti u vjetcnost lakse skotcio u nista.

.... ti ne mres ni sebe da smjeris ...

... vjerovao si svojim rijetcima ne otcima i sad ti je zal. A ja bih tako volio da sam bio ti.

.... sve tastina je nasukaces svoju dusu na svoje kosti.

.... nebo je bilo u meni. Ne spoznah to dok ne padoh medju zvijezde i

Neispunjeni sni peku k'o prave rane od sjekre.

... ako ikako mozes ne dolazi. Ovdje si stalno sam.

Dubina ti bjese plica nego tvoje vjerovanje. A i te tvoje rijeci o njoj ...

..... i ne znas koliko si izgubivsi dobio.

..... ovdje se glasovi odlepljuju iz rijeci i niko nikoga nista ne razumije.

vec sam na drugoj strani, prepoznajem hodnike, andjele, volim te, al' ti disi, disi, samo disi.

..... a nase vrijeme ce opet doci.

Literatura:

1. STECCI GOVORE, (Izbor natpisa sa stecaka), u redakciji Bore Pavlovica i Ivana Rengjea, vlastita naklada, "Graficka skola", Zagreb, 1954.
2. STARI BOSANSKI EPITAFI, sabrao i priredio Mak Dizdar, Biblioteka kulturno naslijedje Bosne i Hercegovine, "Veselin Maslesa", Sarajevo, 1961.
3. BOGOMIL SCULPTURE, (Esseys by Oto Bihalji-Merin and Alojz Benac, photography by Toso Dabac), "Jugoslavija", Beograd, 1962.
4. STARI BOSANSKI TEKSTOVI, sabrao i priredio Mak Dizdar, Biblioteka kulturno naslijedje Bosne i Hercegovine, "Veselin Maslesa", Sarajevo, 1969.
5. PISANA RIJEC U BOSNI I HERCEGOVINI, od najstarijih vremena do 1918. godine, grupa autora, "Veselin Maslesa", Sarajevo, 1982.

Sadržaj:

Posveta Maku Dizdaru

1. Zapis sa stecka Ljubljenova .iz 1258.g.....	3
2. Zapis sa stecka Berka Miotosa iz 1317.g.....	3
3. Zapis sa stecka Hvala Radohtica iz 1183.g.....	4
4. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1201.g.....	4
5. Zapis sa stecka Hlapca Tihmilica iz 1417.g.....	4
6. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1204.g...	5
7. Zapis sa stecka Borne Hlapojeve ksceri iz 1193.g.....	5
8. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1336.g.....	5
9. Zapis sa stecka Bakule Vlavica iz 1259.g.....	6
10. Zapis sa stecka Milca Povrzena iz 1165.g.....	6
11. Zapis sa stecka Kuldukova iz 1449.g.....	7
12. Zapis sa stecka Ahmata Stuka iz 1198.g.....	7
13. Zapis sa stecka Stanca Godinovljevog iz 1204.g.....	7
14. Zapis sa stecka Ljubena Dragote iz 1405.g.....	8
15. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1387.g.....	8
16. Zapis sa stecka Kulduka Krilica iz 1268.g.....	8
17. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1334.g.....	9
18. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1174.g.....	9
19. Zapis sa stecka neznanog Bosnjanina iz 1377.g.....	9
20. Zapis sa stecka Sermorada Ozrkova iz 1322.g.....	9
21. Zapis sa stecka Bokcina Radinica iz 1205.g.....	10
22. Zapis sa stecka Cernje Dobrogosta iz 1328.g.....	10
23. Zapis sa stecka Prehtena Kukleca iz 1345.g.....	11
24. Zapis sa stecka Klutovog iz 1288.g.....	11
25. Zapis sa stecka Dinka Vlkca iz 1327.g.....	12
26. Zapis sa stecka Linila Hotjenovog iz 1402.g.....	12
27. Zapis sa stecka Gorcinova iz 1253.g.....	13
28. Zapis sa stecka Tolmina Klka iz 1429.g.....	13
29. Zapis sa stecka Vlkova iz 1209.g.....	14
30. Zapis sa stecka Bokciloza iz 1389.g.....	14

31. Zapis sa stecka Rastudija Prvonjega iz 1203.g.....	15
32. Zapis sa stecka neznaniem Bostjanim iz 1449.g.....	15
33. Zapis sa stecka kneza Nenca iz 1094.g.....	16
34. Zapis sa stecka Vlkosave Dobre iz 1352.g.....	16
35. Zapis sa stecka Trtisinog iz 1174.g.....	17
36. Zapis sa stecka Kraca Obodana iz 1313.g.....	17
37. Zapis sa stecka Suldukovog iz 1135.g.....	18
38. Zapis sa stecka gosta Misljena iz 1273.g.....	18
39. Zapis sa stecka Krkse i Kalije iz 1447.g.....	19
40. Zapis sa stecka Didodraga Gojaka iz 1167.g.....	19
41. Zapis sa stecka Tolojevog iz 1066.g.....	20
42. Zapis sa stecka Prijezde Vignja iz 1303.g.....	21
43. Zapis sa stecka Aste ksceri Bogcinove iz 1422.g....	21
44. Zapis sa stecka starca Radina iz 1317.g.....	22
Herbarium zaboravljenih dusa	23 - 24
Literatura	25
Izjava o odricanju autorstva	28
O steccima(licni stav).....	29 - 30
Zapis sa stecka moga pra...pradjeda	31

Izjava o odricanju autorstva

Ovo nisu pjesme, ne dao mi to Bog, niti je ovo zbirka pjesama.

Niti sam ja, Bogu hvala, tamo neki pjesnik. Sta bi na to samo rekao moj djed.

Ovo su misli mojih pradjedova skupljene izmedju korica knjige, misli koje su natalozene u meni kao pijesak u koritu rijeke.

To su samo sjecanja na ono vrijeme kada je svako zrno pijeska bilo veliki kamen i kao takvo se i osjecalo ogromnim, neprobojnim, nepomicnim i neprolaznim.

I danas je isto. Srce kamena ostaje istim bez obzira koliki je kamen.

Ne znam, moj dragi djede Hajdare, sta bi ti rekao na sve ovo, al' ja zapisah po sjecanju samo ono sto si mi ti kazao.

I nista ne dodah, i nista ne izmislih sam i na to sam, kako vrijeme odmice i ja tebi slicniji bivam, sve vise i vise ponosan.

Budale mi nikako ne vjeruju da ja u pijesku cujem govor velikog kamenja i da taj govor ima tvoj glas.

Nevjernima treba dokaz, pisani komad papira, pa evo im ga.

Potpis:

Sarajevo, 20 august 1994.

O steccima

Danas Bosnom jasu savremeni jahaci Apokalipse: smrt, razaranje, etnicko ciscenje i laz. Razara se sve sto su hiljadama godina ljudski duh i misici nasih pradjedova stvarali i stvorili. Dan za danom, mjesec za mjesecom, godinu za godinom iza njih ostaju razoreni gradovi, spaljena sela, mrtvi koji se pretvaraju u statisticke izvjestaje. Sa svakim novim brojem te besramne svjetske statistike bescasca, svakodnevno bestidno publikovane preko radija i televizije, gradi se trajni spomenik neljudskosti onih koji su se ljudima, pravovjernim i nacijom izgradjenom na smrti i sili htjeli zvati. A istina je:

Tu na tom uistinu geografski malom prostoru Bosne, gdje su se vijekovima sudarale egoisticne namjere razlicitih kultura i civilizacija, grcko-helenisticke i rimsko-etrurske, gdje je bila granica Istocnog i Zapadnog rimskog carstva, gdje su u zagrljaju zauvijek ostali izmjesani Islam i Hriscanstvo, tu je ostalo rasuto na desetine hiljada stecaka. To su nadgrobni spomenici onih koji se izmedju jedanaestog i petnaestog vijeka nijednom carstvu ni uticaju nisu priklonili, vec su ostali vjerni sebi i onome sto su samo u sebi i u Bosni mogli naci. Na toj prostornoj vododjelnici civilizacija, kultova i religija oni su nasli svoj put u mirenju nepomirljivog, u preplitanju i prozimanju onoga sto je tezilo potiranju svega sto nije istovjetno. Vrijeme je pokazalo da je na ovim prostorima ljudska misao uvijek bila pametnija od maca. Od maca se ginulo, ali se od misli i sa misli zivjelo, jer mac nije mogao da razrijesi suprotnosti. Tu na tim prostorima Bosne i Hercegovine, gdje je svaki vid egzistencije bio uslovljen koegzistencijom ljudski duh, a ne mac, je ostavio trajne vizije i filozofiju zivota. Historija biljezi one koji su sve razarali, ali pamti i vrednuje samo one koji su nesto gradili.

Danas imam 46 godina, jer sam rođen nepune tri godine nakon sto je završen Drugi svjetski rat, iste godine kada je objavljeno da je pronadjen tranzistor, a svega trinaest godina prije nego je prvi covjek otisao u svemir. Bio sam savremenik onih koji su prije dvadesetpet godina zakoracili na Mjesec i cije sam prve korake po njemu pomno pratio na televizijskom ekranu. Mnogo sam ucio i mnogo naucio. Radio sam u laboratorijama po svijetu u kojima se pokazalo i dokazalo da postoji antimaterija i da ono sto je izgledalo nedjeljivo kao sto su proton i neutron postaje djeljivo i to na beskrajno slozen i komplikovan nacin. Dotakao sam kamen donesen sa Mjeseca, neki drugi svijet koji mi se cinio tako stran i dalek. Vidio sam kako se Oktobarska revolucija koja je na pocetku vijeka bila velika nada pokazala krajem tog istog vijeka kao najveca zabluda.

Ali initimno, nikada nisam prestao da vjerujem da su jedino natpisi koje sam procitao sa stecaka prava istina o zivotu. Jednacine koje sam naucio, i kojima se svijet elektrona i mikrocipova pokoravao, su me odusevljavale, racunari beskrajno radovali, ali sam znao da ono sto je danas tehnicka i tehnoloska istina sutra ce biti samo muzejski eksponat. A kada bi procitao natpis sa stecka, koji je bez velikih i malih slova, bez podjele rijeci u recenice i bez recenicnih znakova, tada bi do mene, u trenu kroz vijekove prenesen, dopro istinski ljudski krik, istovremeno i potresan i dirljiv, jer se tu u par redaka stisla cijela zivotna staza pokojnika, njegove sklonosti i njegova povijest i rodovsko stablo i gruntovnica i ljubav prema zeni i bastini i cudjenje pred smrću. I strah pred zaboravom.

Ta nepogresivost u izricanju, ta tacnost u formulaciji, to odsustvo ukrasa i suvisnosti, ta zgusnutost su bili govor slika u kamenu, a pecat na dusi. Pred ocima promicu vitezi u oklopima, lovci u lovu, ratari u polju, borci na viteskim turnirima, propeti konji, igraci u kolu, dame u haljinama, cvijece, vukovi, medvjedi, veprovi i psi. Medju omiljenim ukrasima su kriz, polumjesec, zvijezde i svastika. Prizori slave zivot, radost, fizicku snagu i veselje. Upitanost nad smrću i nestankom se sluti iz pojedinih zapisa, a ne izvire iz uklesanih slika.

Te kamene gromade su ponekad teske i po 30 000 kg i nemaju isti oblik. Nekad je to sarkofag s krovom na dvije vode, nekad visoki stubac ili obicna ravna ploca, ili tumba, (sanduk u formi duguljaste kocke sa ravnim površinama), ili jednostavan nepravilan grubo isklesan monolit. Prosjecna duzina im je oko 2m, sirina oko 1m. Ploce su visoke od 30 do 50cm, a sarkofazi i tombe oko 1,5m. Visina stubaca je preko dva, ali ne i preko tri metra. Danas u Bosni i Hercegovini postoji 1300 grobalja sa steccima (od toga u Hercegovini ih je oko 400), dok ih je jos oko 150 u Dalmaciji. Ukupan broj sacuvanih stecaka je oko 40 000. Gotovo sva groblja su na uzvisinama odakle se pruza divan pogled na okolinu, kraj iz koje su potekli oni koji su tu zemlju i srcem i dusom voljeli.

I sada, vise i iskrenije nego ikada prije, vjerujem da oni koji su znali tako vjerovati, klesati, voljeti, pisati i umirati ne treba da se plase nijedne buducnosti.

Zapis sa stecka moga pra ... pradjeda koji je prepisao djed moj Hajdar Tanovic iz Gacka koji se tamo rodi 1876. godine, a leze u Vrhbosni 1964.

A se lezi Tanisa Crk od kraljeve Sutjeske, od kralja voljen, al bez slobode, k'o lovacki pas kralju dodjeljen.

Zivjeh al vodom ne zgasih zedj nit plodovma zemje ne vtolih glad, jer se glad i zedj vratjahu svaki dan u utrobu moju, kao tsto se vsaki dan vratcah ja iz polja kutci svojoj isti, al za taj dan druktciji.

I stalno misljah na tebe Gospode, i sa molitvom tebi sklapah obnoc otci svoje, i sa molitvom tebi zjutrom ih otvarah kao tsto se zjutrom otvaraju projzori i dverji doma tvojega i mojega.

I stalno te tcekah i nadah ti se stalno. Al Ti se ne pojavi niti mi se Ti obznani. Samo muk.

I rodi se sumnja u dusi mojoj sumnji nesklonoj da i ti negdi, ko ja ovdi, uzalud ne tcekas spasenje od mene.

I s tom terzkom mislju legoh pod ovi biljig i tu miso usijekoh u tverdi kam da oni koji protcitaju vide tko tce od nas dvojce prvi docekat spasenje.

Legoh grk 1389. ljeta po Gospodu kad Tverdko bje kralj od Bosne, Serbie, Dalmeise i Zapadnijeh strana, a ja tad bjeh starac koji u svjetu vidjeh ono tsto nehtjeh vidjet, a ne dotcekah ono tsto srdce moje stalno tcekase i samo to zeljase.